

УПАТСТВО

**ЗА ВОСПИТНО-ОБРАЗОВНА РАБОТА
ВО КОМБИНИРАНИТЕ ПАРАЛЕЛКИ
ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ**

Министерство за образование и наука
Биро за развој на образованието
Ministria e Arsimit dhe Shkenës
Byroja e zhvillimit të arsimit
Ministry of Education and Science
Bureau for Development of Education

УПАТСТВО

**ЗА ВОСПИТНО-ОБРАЗОВНА РАБОТА
ВО КОМБИНИРАНИТЕ ПАРАЛЕЛКИ
ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ**

Упатство за воспитно-образовна работа во комбинираните паралелки во основното образование

Издавач:

Биро за развој на образованието

Автори:

Ајше Ајрулаи, Љиљана Самарциска-Панова, Елизабета Томевска-Илиевска,
Лулзим Мехмеди, Даница Талимџиоска, Ванче Маневски

Лектура:

АБАКУС

Дизајн;

Бригада дизајн

Печати:

Дата Понс

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

373.3.043.2(497.7)(083.131)

УПАТСТВО за воспитно-образовна работа во комбинираните паралелки во основното образование / [Ајше Ајрулаи ... и др.]. - Скопје : Биро за развој на образованието, 2020. - 56 стр. : табели ; 24 см

Фусноти кон текстот. - Други автори: Љиљана Самарциска-Панова, Елизабета Томевска-Илиевска, Лулзим Мехмеди, Даница Талимџиоска, Ванче Маневски. -
Библиографија: стр. 38. - Содржи и: Прилог 1-4

ISBN 978-608-206-049-1

1. Ајрулаи, Ајше [автор] 2. Самарциска-Панова, Љиљана [автор] 3. Томевска-Илиевска, Елизабета [автор] 4. Мехмеди, Лулзим [автор] 5. Талимџиоска, Даница [автор] 6. Маневски, Ванче [автор]
а) Основно образование – Комбинирани паралелки – Организација на настава – Македонија – Упатства

COBISS.MK-ID 51521797

Изработката на документот и преводот на албански, турски, српски и босански јазик е овозможено со финансиска поддршка на Фондацијата Отворено општество – Македонија.

Содржината на документот е единствена одговорност на авторите и на ниту еден начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата и ставовите на Фондацијата Отворено општество – Македонија.

Содржина:

ВОВЕД	05
1. КОМБИНИРАНИ ПАРАЛЕЛКИ ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ	07
1.1. Дефинирање на поимот комбинирани паралелки	07
1.2. Предности и предизвици на воспитно-образовната работа во комбинирани паралелки	08
1.2.1. Предности на воспитно-образовната работа во комбинираните паралелки	08
1.2.2. Предизвици на воспитно-образовната работа во комбинираните паралелки	11
2. УЛОГАТА НА УЧИЛИШНОТО РАКОВОДСТВО ВО ОРГАНИЗИРАЊЕТО НА НАСТАВАТА ВО КОМБИНИРАНИТЕ ПАРАЛЕЛКИ	12
2.1. Избор на наставници	12
2.2. Формирање на комбинирана паралелка	13
3. ОРГАНИЗАЦИЈА НА ПРОСТОРОТ/УЧИЛНИЦАТА ВО КОМБИНИРАНА ПАРАЛЕЛКА	14
4. ПЛАНИРАЊЕ НА НАСТАВАТА ВО КОМБИНИРАНИТЕ ПАРАЛЕЛКИ	17
4.1. Видови планирања во комбинирана паралелка	17
4.1.1. Годишно планирање	18
4.1.2. Среднорочно/Тематско планирање	20
4.1.3. Дневно планирање/ Планирање на наставен час	23
5. ОРГАНИЗАЦИЈА НА НАСТАВАТА ВО КОМБИНИРАНИТЕ ПАРАЛЕЛКИ	26
5.1. Организациски форми на работа во комбинираните паралелки	26
5.2. Дидактички стратегии за работа во мали групи ученици со различни развојни возрасти	27
5.3. Видови наставни часови во комбинираните паралелки	32
5.4. Организација на часот според распоредот на наставните предмети	33
5.5. Распоред на наставните часови во комбинираните паралелки	35
5.6. Педагошката евиденција и документација во комбинираните паралелки	37
ЛИТЕРАТУРА	38
ПРИЛОЗИ	39

Вовед

Упатството за воспитно-образовна работа во комбинирани паралелки во основното образование претставува помошен материјал, односно стручна поддршка за наставниците кои реализираат настава во комбинирани паралелки.

Во нашата држава постојат голем број комбинирани паралелки. Според податоците на Бирото за развој на образованието, во учебната 2018/2019 година имало вкупно 911 комбинирани паралелки (844 комбинирани паралелки со ученици од прво до петто одделение и 67 комбинирани паралелки со ученици од шесто до деветто одделение). Поконкретни податоци за бројот на комбинирани паралелки според јазикот на кој се изведува наставата се дадени во прилог на ова Упатство (Табела 1, Табела 2, Табела 3 и Прилог 3).

Формирањето на комбинирани паралелки е засновано на Законот за основното образование („Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 161 од 5.8.2019 година). Согласно член 53, став 8 и 9 од Законот за основното образование (8), во основното училиште може да се формира и комбинирана паралелка, по правило, од ученици од прво до трето одделение, со ученици од четврто и петто одделение или со ученици од шесто до деветто одделение, по добиена согласност од основачот. (9) Основачот може да формира комбинирана паралелка по претходно позитивно мислење од Министерството за образование и наука.

Во нашата педагошка теорија не се пишува многу за воспитно-образовната работа во комбинирани паралелки, а оваа проблематика не е доволно третирана ниту на факултетите што едуцираат идни наставници. Сепак, голем број одделенски наставници професионалниот ангажман го започнуваат токму во комбинирани паралелки, па оттука произлегува и потребата за подготвување на ова упатство.

Целите на ова упатство се:

- да биде стручна поддршка на раководниот кадар во училиштето при изборот на наставниците, при формирањето комбинирани паралелки, организирањето на наставата итн.;
- да им дава насоки на наставниците во процесот на планирање на наставата (годишно планирање, среднорочно планирање и дневно планирање, односно планирање за наставен час);

- да биде стручна поддршка за наставниците при изборот на организациските форми, наставните методи, техники и активности, за да ги развијат и/или зајакнат своите професионални компетенции за работа во комбинирани паралелки;
- да им дава насоки на наставниците за ефикасно организирање на просторот и времето и за создавање стимулативна средина за учење во комбинирана паралелки.

Ова упатство дава можности за користење различни аспекти на организација и реализација на наставата во комбинирани паралелки и ги претставува позитивните страни, како и предизвиците на наставата во комбинирани паралелки во основното образование.

1. КОМБИНИРАНИ ПАРАЛЕЛКИ ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Во нашата држава, комбинираниите паралелки почесто се среќаваат во рурални, ретко населени места, односно таму каде што бројот на запишани ученици е мал. Од друга страна, поради лошата патна инфраструктура до оддалечените училишта, постои ризик учениците од помала возраст да не завршат основно образование, па затоа се организираат комбинирани паралелки.

Формирањето комбинирани паралелки не произлегува од недостигот на наставници во системот, ниту пак од неможноста да се регрутираат нови наставници, туку е стратегија за тоа како да се обезбеди образование во сите средини каде што има ученици.

1.1. Дефинирање на поимот *комбинирани паралелки*

Комбинирани паралелки се паралелки во кои се вклучени ученици од две или повеќе одделенија од првиот развоен период од основното воспитание и образование, две или повеќе одделенија од вториот развоен период, како и две или повеќе одделенија од третиот развоен период од основното воспитание и образование. По исклучок, во училиштата каде што има помал број ученици, комбинирана паралелка е и паралелката формирана со спојување на првите пет одделенија. Комбинираниите паралелки во педагошката литература се нарекуваат и „обединети паралелки“, бидејќи претставуваат хетерогена заедница на ученици од различни возрастни групи (разлика од една до три години), каде што наставата ја изведува еден наставник.

1.2. Предности и предизвици на воспитно-образовната работа во комбинирани паралелки

Според Дајан Латаил Демор (Diane Lataille-Dmor), професор на Универзитетот Лаурентиан¹, која ја проучува оваа проблематика, учениците во комбинирани паралелки постигнуваат исто ниво на резултати, како и учениците во паралелките со едно одделение. Овие резултати пред сè се должат на соработката и на заемната помош што постои во овие средини. Учениците имаат постојана интеракција со своите соученици од различна возраст и различен степен на развој, а кооперативното учење, можноста за честа интеракција, како и интеграцијата на наставните предмети го поддржуваат ефикасното учење. Во студијата во која учествувале околу 50 наставници во Онтарио, Канада, било заклучено дека кооперативното учење, менторството и интеграцијата на наставните предмети се релевантни и ефикасни стратегии за работа во комбинирани паралелки.

Учениците од комбинирани паралелки имаат попозитивен став кон училиштето, поголеми лидерски вештини, самопочитување, полесно социјално приспособување и понеагресивно однесување, споредено со учениците во класичните паралелки².

1.2.1. Предности на воспитно-образовната работа во комбинирани паралелки

Комбинирани паралелки не претставуваат организиран вид настава само во Република Северна Македонија, туку се организираат и во другите европски држави, како и во Латинска Америка, Канада, Азија, Африка, Австралија итн. Организирањето ваков вид воспитно-образовна работа е значајно од повеќе причини:

- претставува соодветна форма за обезбедување задолжително воспитание и образование за сите;
- обезбедува квалитетно воспитание и образование за децата кои можат да бидат запоставени поради живеење во мали и во оддалечени средини;

¹ Lataille-Démoré, D. (2005). Guide documenté des pratiques réussies. Projet des classes à niveaux multiples. CD-ROM. Ontario Ministry of Education. 21. Veenman, S., Kenter, B. et Post.

² Parvin Kadivar, Shokooh Navabi Nejad, and Zahra Madadi Emamzade, Effectiveness of Multi-Grade Classes: Cooperative Learning as a Key Element of Success, достапно на следниот линк: <https://pdfs.semanticscholar.org/d776/46fc5f444e1c058d79d31890cf795d45fedc.pdf>

- обезбедува квалитетно и заедничко воспитание и образование за секој ученик во неговото место на живеење;
- претставува добра можност учениците да учат едни од други;
- овозможува развивање попозитивна интеракција меѓу учениците, со што се овозможува поддршка во социо-емоционалниот развој на учениците, и
- овозможува колаборативно и самостојно учење од страна на учениците.

Секој тригодишен период во основното воспитание и образование претставува релативно заокружена целина, како во однос на развојните карактеристики на учениците и законитостите во учењето, така и според начинот на следење, проверување и оценување на знаењата на учениците и развиените вештини и усвоените ставови од страна на учениците. Образовните периоди се совпаѓаат со развојните нивоа на когнитивниот и социо-емоционалниот развој на детето. Во комбинираниите паралелки во пократок временски период можат да се обработуваат планираните содржини на различни нивоа: учениците од помала возраст можат да се запознаат со нови поими, да повторуваат и да го утврдуваат наученото, а учениците од поголема возраст да го прошират и продлабочат нивото на знаењата. Наставниците кои подолг временски период работеле во комбинирани паралелки истакнуваат низа предности на комбинираната настава:

- постојат многу поголеми можности учениците континуирано да работат и да се развиваат во согласност со своите индивидуални можности;
- флексибилноста на групирањето во работата на овие паралелки го надминува вообичаеното формирање на групите според способностите карактеристични за една развојна возраст и овозможува да дојдат до израз способностите и вештините на учениците кои се поголеми или помали од оние што се очекуваат на одредена возраст;
- во комбинираниите паралелки наставникот посветува голем дел од времето за самостојна работа на учениците. Преку самостојната работа учениците ги идентификуваат, продлабочуваат, усвојуваат и применуваат новите знаења, вештини и навики на организиран и планиран начин, со стручно-педагошка помош и во соработка со наставникот. Истражувањата покажуваат дека учениците кои до петто одделение одеа во комбинирана паралелка, по вклучувањето во повисоките одделенија покажуваат повисок степен на самостојност и снаодливост;

- повозрасните ученици повторно го слушаат и го следат она што наставникот ги поучува и им го објаснува на учениците од помала возраст, а ова придонесува да се надополни и потврди наученото, што води кон поквалитетно учење;
- учениците на помала возраст ги слушаат разговорите на наставникот со повозрасните ученици, а тоа ги мотивира и поттикнува на размислување;
- се намалува когнитивната, физичката и социјалната конкуренција меѓу врсниците, како и анксиозноста поради натриварувачкиот дух. Во комбинираниите паралелки работната атмосфера е повеќе насочена кон соработка, а не кон натпревар. Не се потребни поголеми мерки за одржување на дисциплина во паралелката;
- учениците на помала возраст го воочуваат однесувањето, очекувањата и усвоените вредности кај учениците на поголема возраст. Наставникот има клучна улога во моделирањето и организацијата на поучувањето во однос на социјалните вештини, а во комбинираната паралелка помладите ученици можат да видат и други модели на однесување и спонтано да усвојуваат и да практикуваат социјални вештини;
- поголемите соученици имаат можност на вистински начин да им помагаат на помладите соученици во учењето. Додека им објаснуваат на соучениците на помала возраст, тие го преиспитуваат сопственото учење и знаење. На тој начин се подобруваат когнитивниот развој и самопочитта на соучениците на помала и на поголема возраст. Во паралелките со ученици на иста возраст ова се случува многу поретко;
- комбинираниите паралелки се помалку хомогени од паралелките со ученици на иста возраст, така што во нив многу полесно се прифаќаат сите разлики меѓу учениците;
- во комбинираниите паралелки сите ученици работат самостојно во различно време, така што кај нив, со тек на време, се зголемуваат и самодисциплината и одговорноста;
- учениците побрзо учат како да учат;
- со тек на време, во комбинираниите паралелки јакнат довербата, разбирањето, очекувањата и позитивните односи меѓу наставникот и учениците, како и меѓу наставникот и родителите;

- преку професионалното искуство во поучувањето на учениците во комбинирана паралелка, наставникот постојано го надградува своето знаење во однос на интересите, можностите и потребите на секој ученик.. Понекогаш е потребно повеќе од една учебна година за да се открие на кој начин најдобро учи одреден ученик;
- учениците стекнуваат многу искуства, комуницираат со соученици на различна возраст и стекнуваат некои потребни животни вештини;
- учениците во комбинираните паралелки стекнуваат голема емоционална сигурност, особено оние кои имаат помала поддршка во рамките на своите семејства;
- учениците со поголеми интереси и можности и учениците со посебни образовни потреби полесно ќе се вклучат во работа во групи во кои се работи на посложени, односно на полесни задачи;
- малиот број ученици во комбинираните паралелки, го олеснува процесот на следење и вреднување на постигањата на секој од учениците.

1.2.2.Предизвици на воспитно-образовната работа во комбинираните паралелки

Воспитно-образовната работа во комбинираните паралелки наметнува и одреден број предизвици:

- работа со повеќе одделенија истовремено во една училница;
- подготовка на наставни материјали за сите наставни предмети и за сите одделенија;
- посветување внимание на учениците кои бавно учат;
- постојаното следење на активностите и на задачите во паралелката;
- на надарените ученици им се посветува поголемо внимание;
- се посветува големо внимание на оценувањето;
- се посветува големо внимание на распределбата на активностите и на добрата проценка на постигањата на учениците;
- потреба од почеста поддршка од страна на стручни лица и релевантни/надлежни воспитно-образовни институции, и
- премногу обемна педагошка документација и евиденција.

2. УЛОГАТА НА УЧИЛИШНОТО РАКОВОДСТВО ВО ОРГАНИЗИРАЊЕТО НА НАСТАВАТА ВО КОМБИНИРАНИТЕ ПАРАЛЕЛКИ

2.1. Избор на наставници

Наставникот кој ќе работи во комбинирани паралелки, покрај пропишаните компетенции за наставник треба да поседува и други карактеристики, како што се снаодливост, флексибилност, експедитивност, конструктивност, креативност итн., за да умее да го приспособи распоредот и планирањето на наставата на условите во паралелката, да ги знае развојните карактеристики на учениците, да работи подеднакво активно на поддршка на различните нивоа и аспекти на развој на учениците (когнитивен, социо-емоционален, афективен итн.), добро да го менаџира наставниот процес и наставните часови и др.

Поради овие причини, треба да се направи внимателен избор на наставници (кога постои оваа можност) кои ќе работат во комбинирана паралелка. Познато е дека наставата во комбинирана паралелка е многу специфичен процес, за кој наставниците во своето иницијално образование се многу малку обучувани, па знаењата и вештините за овој вид работа ги стекнуваат директно во практиката. Оттука произлегува потребата во училиштата каде што наставата не се изведува само во комбинирани паралелки, при изборот на наставник во комбинираната паралелка да му се даде предност на најискусниот наставник или на наставникот кој води паралелки што имаат најдобри достигнувања со учениците.

Наставникот треба да има развиена способност за издвојување на битното од небитното, способност за наизменична посредна и непосредна комуникација со ученици на различна возраст, развиени организациски способности за воведување и реализирање на различни активности со учениците. Тој треба да биде креативен, одговорен, демократичен и инвентивен, да ги поттикнува, охрабрува и поддржува сите ученици. На тој начин, наставникот им помага на учениците да развиваат позитивен став кон учењето и им го покажува патот како да учат. Наставникот мора да биде вешт во проценката, оценувањето и бележењето на напредокот на учениците, користејќи ги квалитативните методи, како што се портфолиото на ученикот и интерактивните извештаи за позитивната група, треба добро да ги познава социјалните и индивидуалните вештини на учење на

одделни ученици, за да може да ги следи и да ги задоволи потребите на сите ученици, без оглед на организацијата на наставата во училиницата.

Секако, наставниците треба пред сè да имаат позитивен став кон работата во комбинираниите паралелки.

2.2. Формирање на комбинирана паралелка

Согласно законската регулатива и научните сознанија, најдобро е комбинираниата паралелка да се формира така што во неа ќе се вклучат ученици од последователни одделенија (на пример, од прво и второ одделение, од четврто и петто одделение, од шесто и седмо одделение итн.). Исто така, паралелката во која се вклучуваат ученици од одделенија што припаѓаат во ист период (на пример, од прво, второ и трето одделение; прво и трето одделение; или од седмо, осмо и деветто одделение; седмо и деветто одделение сл.). На тој начин се создаваат услови за развој на потребните компетенции на учениците.

Директорите и наставниците, врз основа на нивното искуство во работата со комбинирани паралелки, можат во тие паралелки да приклучат ученици, во зависност од бројот на ученици и спецификите на паралелката. Формирањето комбинираниа паралелка на ученици од прво и од петто одделение, кога има и ученици од други одделенија, не е соодветно, бидејќи постои голема разлика во возраста и во развојните карактеристики меѓу учениците, а од друга страна, нема ниту законска основа за тоа. По исклучок, може да се формира комбинираниа паралелка со ученици помеѓу кои постои голема разлика во возраста, само доколку во училиштето има исклучително мал број ученици.

При формирањето на комбинираниите паралелки треба да се имаат предвид следниве два аспекта:

- формално нормативен - при формирањето комбинираниа паралелка да се почитуваат законските одредби од Законот за основното образование („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 161 од 5.8.2019 година);
- педагошко-методски - при формирањето на комбинираниите паралелки, раководството на училиштето треба да внимава на развојните периоди и на бројот на учениците, заради почитување на психо-физичкиот развој на учениците, поголемото влијание на учениците од погорните одделенија врз другите ученици; обезбедувањето просторни и други потребни услови за работа на реализацијата на наставата во истиот развоен период.

3. ОРГАНИЗАЦИЈА НА ПРОСТОРОТ/ УЧИЛНИЦАТА ВО КОМБИНИРАНА ПАРАЛЕЛКА

Клучно значење во реализација на наставата во комбинираната паралелка има организирањето на просторот во училницата. Затоа, треба да се обезбедат добри услови за изведување на наставата. Според Бурк Волш (Burke Walsh, 2004, стр.120), „наставникот мора да биде архитект на просторот и на времето, градејќи јасни структури и постапки за децата, и да организира слободен и независен простор во кој на децата им е сосема јасно што се очекува од нив”.³ Просторот треба да биде организиран на флексибилен начин, за да се овозможи слободно движење на учениците и да се користи за различни активности (работа во мали групи, парови ученици, но и за заеднички активности на целата паралелка). Просторот во кој учениците поминуваат повеќе часови дневно, треба првенствено да биде интересен и пријатен. Не се препорачува да се организира традиционална училница со редови клупи, туку просторот да се подели на повеќе делови или подрачја. Пред сè, треба да се овозможи распоредот на столчињата да биде флексибилен и да се овозможат просторни услови потребни за ефикасна работа на наставникот. Доколку наставникот планира повеќе групна работа/групна дискусија, ќе остави помалку простор за индивидуална работа.

Добро организираната училница за комбинирана паралелка треба да:

- биде доволно пространа и уредена;
- има катчиња за работа во групи или центри за учење;
- има простор за учениците да работат самостојно;
- биде опремена со табли (две табли), аудио-визуелни и мултимедијални средства;
- има дидактички, помошни и работни материјали;
- биде опремена со мебел за диференцирано распоредување на материјалите;
- има сидни паноа, изложбен простор;
- има биро на наставници;
- има мебел за различни задачи на учениците;

³ Burke Walsh, K. (2004). Kurikulum za prvi razred osnovne škole Stvaranje razreda usmjerenog na dijete. Zagreb: Udruga roditelja Korak po korak.

Слики 1-5:
Пример за организација на
просторот од ООУ „Страшо
Пинџур“, с. Мало Коњаре,
подрачно училиште во
Кадино Село

- има распоред на активностите во текот на денот (дневен распоред);
- има индивидуални шкафчиња за секој ученик;
- има сиден часовник, што е потребен заради рационално искористување на времето при работата со учениците од секое одделение;
- биде опремена со библиотека, достапна на секој ученик, опремена со научно-популарна литература, детски енциклопедии, речници, лектурни изданија, списанија и друго, кои учениците ќе ги користат при самостојната работа итн.

Наставникот, во соработка со учениците, треба да утврди правила со кои ќе се регулира работата и однесувањето на учениците во паралелката, со цел:

- учениците да можат лесно да ги најдат и да ги чуваат работите, средствата, материјалите, неструктурираните материјали и сл.;
- учениците да можат да седат на различен начин за различна активност;
- на учениците да им се овозможи простор за индивидуално решавање на задачите / исполнување на обврските;
- да се утврдат правила за ефективно слушање;
- да се утврдат правила за почитување на туѓото мислење;
- учениците да можат да побараат помош при учењето - како, кога и од кого (освен од наставникот) итн.

Овие правила ја олеснуваат работата на наставникот, а на тој начин се избегнува конфузија и поефикасно се искористува времето во училницата.

Училницата треба да биде опремена за реализација на современата настава и, секако, да биде во согласност со новиот Норматив за простор и опрема.

Во секој случај, сите материјали за работа и сите извори на учење треба да им бидат лесно достапни на учениците. Средствата и материјалите треба да ги поттикнуваат учениците да бидат активни и слободно да се изразуваат, да ја задоволат нивната љубопитност и да бидат усогласени со потребите на учениците да конструираат и реконструираат, односно да можат да се користат за индивидуални и за групни активности, да ги мотивираат учениците на интелектуални операции кои ги карактеризираат поразвиените форми на логичко или математичко мислење и да овозможуваат различни начини на користење, така што учениците постојано ќе можат да изнаоѓаат нови начини за нивна употреба и сл.

Компјутерот има големо значење во комбинираните одделенија. Со употребата на компјутерите се создаваат добри услови за почитување на разликите меѓу учениците, за максимално развивање на нивните способности, за напредување во согласност со индивидуалниот развој и интереси. Наставникот, пред сè, е организатор на работата, советник и соработник, модератор и медијатор. Комбинираната паралелка треба да биде организирана како стимулативна средина за развивање на самостојноста и креативноста кај учениците, да ги оспособува учениците за самообразование, а примената на компјутерот треба да даде уште поголем придонес во таа насока.

За ефикасна работа во комбинираните паралелки, како и во паралелките кои се хомогени по состав, неопходно и многу важно е да се обезбеди позитивна социо-емоционална клима во училницата, за таа да биде пријателска, сигурна, удобна и стимулативна. Многу е важно и тоа да се изгради позитивен замен однос меѓу учениците и наставникот. Комуникацијата меѓу наставникот и учениците секогаш е активен процес, во кој важна улога имаат меѓусебното почитување, разбирање, искреноста и подготвеноста да му се помогне на оној на кој му е потребна помош.

4. ПЛАНИРАЊЕ НА НАСТАВАТА ВО КОМБИНИРАНИТЕ ПАРАЛЕЛКИ

Планирањето на наставата во комбинираниите паралелки е важен процес и бара стручна работа од страна на наставникот. Како појдовна основа за успешно планирање на наставниот процес неопходно е добро познавање на наставните планови и наставната програма/наставните програми за одделенијата кои се вклучени во комбинираната паралелка. Наставникот треба да се придржува кон целите од наставните програми, односно кон резултатите од учењето. Резултатите од учењето се основа за планирањето на работата на наставникот. Наставникот избира најсоодветни организациски форми, наставни методи, техники и стратегии, ресурси, наставни средства и инструменти за следење, вреднување и оценување.

Со навремено и реално планирање на наставната работа, наставникот ги елиминира проблематичните ситуации во наставата, различните импровизации, несоодветни и некоординирани активности, кои (доколку ги има) би придонеле наставата да биде неефикасна и неефективна.

4.1. Видови планирања во комбинирана паралелка

Планирањето на наставата по наставни предмети опфаќа:

- Годишно планирање (Глобално);
- Среднорочно планирање (Тематско), и
- Дневно планирање.

На почетокот на учебната година, наставникот задолжително треба да изработи годишно планирање за сите наставни предмети за одделенијата кои ја сочинуваат комбинираната паралелка. Годишното планирање претставува рамка за општата поделба на темите и содржините, како и за првото тематско планирање. Среднорочното планирање се изработува непосредно пред започнување со реализација на целите/резултатите од учење за секоја нова/наредна тема. Во текот на годината, според создадените околности или според потребите, наставникот може да направи измени во првичното планирање на темите. Наставникот може да го

продолжи или скрати времето предвидено за реализација на одредена тема или цел, доколку забележи дека учениците имаат потешкотии во усвојувањето или дека побрзо напредуваат. На овој начин, наставникот ги планира наставата и процесот на поучување врз основа на напредокот на учениците и потешкотиите со кои се соочил во претходните периоди, фокусирајќи се на достигнувањата на резултатите од учењето.

Забелешка: Примери за годишно планирање, среднорочно или тематско планирање и дневно планирање, односно планирање на наставен час, се дадени како предлози во прилог на ова упатство.

4.4.1. Годишно планирање

Покрај наставните програми, наставникот мора добро да ги познава учениците и нивните развојни карактеристики, можности, интереси и способности, условите за работа, како и расположливите ресурси (учебникот што го избрал за конкретниот наставен предмет за конкретното одделение, а што е одобрен од Министерството за образование и наука за секое од одделенијата кои ја сочинуваат паралелката, книги, сликовници, енциклопедии и други извори на учење). Кога наставникот ќе процени дека учебникот и прирачникот не помагаат доволно за постигнување на резултатите од учење одредени во наставната програма, тој го надополнува овој недостаток, користејќи и препорачувајќи други ресурси што ќе послужат како извори за учење.

Годишното планирање е синтетичко, наставникот ја планира наставата за наставните предмети за наставниците од одделенска настава (прво до петто одделение), односно наставниот предмет и темите/програмските подрачја во рамките на наставниот предмет за цела учебна година.

Табела1: Образец на годишно планирање во комбинирана паралелка

Наставен предмет				
Тема/подрачје и број на часови	Одделение I	Одделение III	Одделение V	Одделение –
Цели/ Резултати од учење				
Тема/подрачје	Одделение	Одделение	Одделение	Одделение
Цели/ Резултати од учење				
Тема/Подрачје	Одделение	Одделение	Одделение	Одделение
Цели/Резултати од учење				
БЕЛЕШКИ за:				
Соработка со родители/старатели				
Организациски форми и наставни методи				
Потреба од диференцијација и индивидуализација				

Форматот на годишното планирање за комбинирана паралелка ги содржи следниве делови:

- **Тема/Подрачје:** Во овој ред се наведуваат темите од наставните програми од конкретниот наставен предмет. Овој дел може да биде ист за сите одделенија, бидејќи програмите се спирални, односно темите развојно се реализираат во сите одделенија.

- Цели/Резултати од учење: Во овој дел се внесуваат општите цели, односно резултатите од учење за конкретната тема.
- Одделение: за секое одделение ќе бидат поставени онолку колони колку што одделенија ја сочинуваат комбинираната паралелка.
- Белешка: Овој формат на годишно планирање е соодветен за паралелка која е комбинирана од 2 или повеќе одделенија. Доколку наставникот има потреба од повеќе колони, тој ја проширува табелата со нови колони.
- Соработка со родители/старатели/Организациски форми и наставни методи/Потреба од диференцијација и индивидуализација – простор наменет за генерално внесување на основните форми за соработка со родителите/старателите (на пример, родителска средба, индивидуални средби со родител/старател и др.), кои организациски форми и методи најчесто ќе се користат во наставата во текот на годината, со посебен акцент на истражувачките методи, методот на игра и сл. и работа во група, работа во парови, како и индивидуална работа. Доколку има потреба од изработка на ИОП за некој ученик во паралелката, тоа се наведува во делот Диференциран или индивидуализиран пристап во работата во комбинирани паралелки.

4.1.2. Среднорочно/Тематско планирање

Тематското планирање за комбинирани паралелки треба да биде одделно за секое одделение. Наставникот мора да има слобода и флексибилност при планирањето на содржините, со цел да се овозможи ефикасен процес на учење и поучување, приспособен на потребите на учениците.

За разлика од годишното планирање, среднорочното планирање се изработува за пократок временски период и овозможува подетално планирање на наставата. Овој вид планирање подразбира наставникот внимателно да ги утврди резултатите од учењето кои се клучни во рамките на темата што се обработува и кои ќе се постигнат во одреден временски период, наставните часови (наставното време) во рамките на кое ќе се постигнат овие резултати, стратегиите за учење преку кои ќе се олесни постигнувањето на резултатите од учењето, ресурсите за учење, настав-

ните методи и техниките во наставата и различните методи, техники и инструменти на следење, вреднување и оценување на постигнувањата на учениците.

Среднорочното планирање е аналитичко и ги прецизира резултатите од учењето, активностите што треба да се реализираат или целите што треба да се постигнат. Наставникот го подготвува среднорочното планирање пред почетокот на соодветниот период и навреме го доставува до раководството на училиштето. Секако, среднорочното планирање се изработува во согласност со наставниот план и наставната програма и произлегува од годишното/глобалното планирање. Доколку има потреба од изработка на ИОП за некој ученик во паралелката тоа се наведува во делот Диференциран или индивидуализиран пристап во работата во комбинираниите паралелки

Табела 2: Образец на среднорочно/тематско планирање

Наставен предмет:

Периоди:

Наставни часови:

Одделение:		Одделение:		
Резултати од учење за темата:		Резултати од учење за темата:		
Тема		Тема		
Реден број 1.	Содржина	Активност	Содржина	Активност
	Форми и методи и пристапи (диференциран приод) на работа Одделение Одделение			
	Оценување Одделение Одделение			
	Наставни средства (извори) Одделение Одделение			

Среднорочното планирање за настава во комбинирана паралелка со две одделенија за една тема ги содржи следниве елементи:

- **Одделение:** Има онолку колони колку што одделенија ја сочинуваат комбинираната паралелка.
- **Резултати од учење за темата:** Во овој дел се наведуваат резултатите од учењето кои ученикот ќе ги постигне преку реализацијата на темите за секое одделение. Наставникот прави избор на резултатите од учење што треба да бидат постигнати согласно наставната програма. На пример, за наставниот предмет Математика (за секое одделение, за првите часови), предвидени со темата Броеви/Броење, наставникот ќе избере резултати од учење кои се поврзани со броењето.
- **Теми:** Во овој дел се наведуваат темите во согласност со планот за секое одделение од конкретниот наставен предмет.
- **Реден број:** Се пишуваат броевите на содржините од темите. Вкупниот број во планот за темата треба да одговара со бројот на наставни часови наведени во годишниот план.
- **Содржина:** Во овој дел се наведуваат сите содржини од планираната тема што ќе се реализираат во текот на одреден период. Покрај содржините, наставникот планира и наставни часови за изработка на проекти, за повторување итн. Исто така, се предлага да се планираат и часови за дискусија и за оценување на содржините од портфолиото, во зависност од времето со кое располага наставникот за секоја тема. Наставникот во комбинирана паралелка треба да планира за сите одделенија што ја сочинуваат комбинираната паралелка, треба да предвиди интеграција на содржините и да создаде можности за интегрирани и посебни активности на сите ученици. На пример, во ист наставен ден, наставникот планира во едно одделение да ја реализира наставната содржина Собирање и одземање на два двоцифрени броја (Математика), додека пак во друго одделение наставникот планира соодветна наставна содржина во рамките на математичките операции собирање и одземање.
- **Активности:** Во овој дел се наведуваат активностите што наставникот планира да ги реализира. Активноста подразбира стекнување знаења и развивање вештини преку практична или реална ситуација.
- **Методи и форми на работа:** Во овој дел наставникот ги утврдува организациските форми, наставните техники и методи (не многу детално, бидејќи подетално ќе бидат планирани во дневното планирање).

- **Оценување:** Во овој дел се наведуваат методите и инструментите за оценување на постигнувањата на учениците во секое одделение (проценка на усните одговори; проценка на тимската работа; проценка на активноста за време на дискусиите во училницата; проценка на изработената домашна работа; самооценување; набљудување со чек-листа со индикатори; портфолио, усна или писмена презентација, проектна активност итн.). И овој дел е подетално објаснет во дневното планирање.
- **Наставни средства/Извори:** Во овој дел наставникот ги одредува ресурсите што ќе се користат за да се постигнат резултатите од учење за секоја паралелка (учебници, учебни помагала, работни тетратки, дигитални содржини, различни книги, сликовници, детски списанија, енциклопедии, аудио и видеозаписи, природни материјали итн.). Овој дел не се пополнува детално, бидејќи ќе биде подетално објаснет во дневното планирање.

4.1.3. Дневно планирање / Планирање на наставен час

Оперативниот план може да се планира како дневно планирање на една заедничка дневна тема, но може да се планира и секој наставен час поодделно. Кога се планира еден наставен час, може да се испланира за сите одделенија. Во првиот случај, наставникот ги планира заедничките активности со сите одделенија што ја сочинуваат комбинираната паралелка. Дури и во случаите кога има различни теми, препорачливо е да се планираат заеднички активности за време на часот. На пример, доколку наставниот час се однесува на усвојување на знаења и вештини во врска со годишното време есен, учениците од едното одделение можат да цртаат есенски мотиви, додека пак учениците од другото одделение можат да усвојуваат знаења за времето и за промените во природата што се случуваат наесен.

Табела 3: Образец за дневно планирање/Планирање на наставен час

Наставен предмет	Одделение
Тема/Програмско подрачје	Наставна единица
Резултати од учењето	Клучни поими
Наставни средства /Извори	Поврзаност со други теми или со други предмети
Артикулација на часот Воведен дел: Главен дел: Завршен дел: Рефлексија:	
Диференцијација	
Оценување	
Домашни задачи Одделение Одделение	

- **Наставен предмет:** Назив на наставниот предмет.
- **Одделение:** Се наведува одделението (сите одделенија).
- **Тема/Програмско подрачје:** Се наведува темата/програмското подрачје од наставната програма од која се постигнуваат резултатите од учењето (за секое одделение).
- **Наставна единица:** Се наведува наставната содржина. Доколку наставникот планира иста наставна содржина за сите одделенија, тој ја наведува истата за сите, а доколку се планираат различни наставни содржини се запишува поединечно за секое одделение.
- **Резултати од учење:** Во овој дел се наведуваат резултатите од учењето за секое одделение.

- Клучни поими: Се запишуваат клучните поими што треба да бидат усвоени на тој час од страна на учениците од секое одделение.
- Наставни средства/извори за учење: Се наведуваат прецизно сите наставни средства и материјали што треба да се користат за време на часот (за секое одделение).
- Поврзаност со други теми и со други наставни предмети, доколку ги има.
- Артикулација на наставен час: За секоја фаза од часот се наведуваат техниките и методите на работа, како и активностите што се посебни за секое одделение, како и заедничките активности за целата паралелка.
- Диференцијација: се опишува диференцираниот приод што наставникот го планира за учениците од различна паралелка и со различни можности и способности.
- Оценување: Се наведуваат методите, техниките и инструментите за следење, вреднување и оценување на напредокот на учениците.
- Домашна работа: Планирани домашни задачи, доколку се дадени, согласно Упатството за задавање домашни задачи, изработено од Бирото за развој на образованието.

5. ОРГАНИЗАЦИЈА НА НАСТАВАТА ВО КОМБИНИРАНИТЕ ПАРАЛЕЛКИ

5.1. Организационски форми на работа во комбинираниите паралелки

● Работа во парови

Ова е форма на работа што често се организира во комбинираниите паралелки, особено кога станува збор за парови од ученици на различна возраст. Двајцата ученици, упатени еден на друг, меѓусебно комуницираат и соработуваат. Притоа, повозрасниот ученик може да му објаснува на помладиот соученик, да го упатува на начинот на решавање на проблемската ситуација и сл., а притоа, додека му објаснува и му дава примери, истовремено си разјаснува некои работи кои не му се доволно јасни и се стекнува со долготрајно знаење.

● Групна работа

Групната форма на работа се организира кога три или повеќе ученици треба заеднички да извршат некоја задача со заедничка цел, при што задачите што ги добиваат учениците можат да бидат поделени според улогата на ученикот во групата, како и според фазите во кои треба да се решава заедничката задача (на пример, изработка на проект, заедничко анализирање текст, изработка на заеднички училиштен весник, книга, стрип и сл.).

● Индивидуална работа

Наставникот може да му зададе задача на еден ученик, но притоа треба да се договори со ученикот за начинот на работа, а ученикот со поддршка на наставникот да ја планира и да ја остварува работата.

По самостојното решавање на задачите наставникот треба да провери што направиле учениците, а потоа заедно да ја вреднуваат извршената задача.

● Заедничка работа

Иако во комбинираната паралелка се вклучени ученици од две или повеќе одделенија, деца на различна возраст и со различни предзнаења, сепак тоа е единствена паралелка и во неа наставата се изведува во една

заедничка училница, учениците се слушаат едни со други и разменуваат впечатоци, ставови и мислења. Затоа, природно е во таква паралелка и во поединечни делови од наставниот час да се користат етапи на заедничка работа, а најчесто тоа е воведниот или завршниот дел на наставниот час. Наставникот може пред целата паралелка да постави некој интересен проблем од кој ќе произлезат различни задачи за секое одделение, а на крајот од часот сите со задоволство да го ислушаат сработеното од секое одделение. На пример, учениците од различни одделенија можат заеднички да слушнат некоја приказна, да изгледаат некој филм, слика, анимација, а потоа да добијат диференцирани задачи кои треба да ги исполнат.

Заедничката работа детално се планира во дневното планирање/планирање на наставен час. Така, на пример, сите ученици слушаат извештај од групата која ја посетила поштата, а потоа учениците од прво одделение имаат говорна вежба „Разговор по телефон“, учениците од второ одделение ја усвојуваат буквата „Ш“, учениците од трето одделение усвојуваат знаења за поштата, учениците од четврто одделение работат со податоци собрани при посетата на поштата (бројот на телефонски претплатници, бројот на интернет-претплатници, бројот на писма кои поштарот ги носи неделно и слично), а учениците од петто одделение имаат писмена вежба на тема Пишување писмо. На крајот од наставниот час, преку заедничка работа, учениците можат накратко да ги повторат знаењата до кои дошле во текот на часот.

5.2. Дидактички стратегии за работа во мали групи ученици со различни развојни возрасти

За работа во комбинирани паралелки се препорачуваат следниве дидактички стратегии:

- Активно учење
- Учење со решавање проблеми и со истражување (проблемска настава)
- Корелациско-интеграциска или интегрирана настава
- Проектна настава
- Игри и симулации

● Активно учење

Преку различни активности, со примена на активни методи, учениците ги постигнуваат воспитно-образовните цели. Така, учениците стекнуваат знаења преку искуство, затоа што учествуваат во планирањето и во организацијата на процесот на учење.

При активното учење се активираат фантазијата и творечките способности кај учениците, а тие преземаат одговорност за одлуките во процесот на учењето. Тоа е иновативно учење насочено кон иднината – учениците поставуваат хипотези, предвидуваат, симулираат, предлагаат различни стратегии (на пример, бура на идеи, метода 6-3-5 и сл.)

Методи и техники за успешна активна настава⁴

Табела 4: Методи и техники за успешна активна настава

Метод/техника ⁵	Опис
Бура на идеи („Brainstorming“)	Поединецот или групата има можност да ги претстави своите идеи на одредена тема или проблем. Притоа се имаат предвид следниве принципи: квантитетот е во прилог на квалитетот, добро е сè што ни текнало, колку идејата е „полуда“ толку е подобра, комбинирање и развој на идеи.
Тркалезна маса	Во рамките на помала или поголема група, секој ученик ги истакнува, во усна или во писмена форма (на заеднички лист) своите идеи, како и прилозите на својот партнер.
Студија на случај	Врз основа на реална животна ситуација, групата врши анализа, бара решенија, решава проблеми и се соживува со случајот.
Дебата	На учениците или на групите им се доделуваат различни позиции во однос на некоја контроверзна тема. По одредено време потребно за подготовка, спротивставените страни ги истакнуваат своите аргументи.

⁴ Томевска-Илиевска, Е. (2016), Интерактивни модели за развивање на педагошките компетенции: Учебно помагало. Скопје: Филозофски факултет (47 стр.).

⁵ Адаптирано од D. Breneselović-Pavlović, T. Pavlovski (2000), стр. 120-125, превод: Е. Томевска-Илиевска.

Демонстрација	На учениците им се покажува или им се дава упатство како да се изведе некоја активност. Демонстрацијата е најчесто проследена со можноста учениците нешто да испробаат или да направат.
„Патувања“	Учениците го напуштаат просторот за настава и излегуваат надвор со одредена задача: да набљудуваат нешто, да пронајдат или да соберат информации итн.
Панел-дискусија	Сите ученици ги истакнуваат своите ставови на одредена тема, дискутираат за проблемите и одговараат на прашања.
Дискусиони групи	Во рамките на помали групи, учениците дискутираат за одредени прашања и доаѓаат до заеднички одговори и решенија. Потоа ја информираат целата група за својата работа, по што следува споредување и дискусија.
Правење мапи, графיקони, матрици	Клучните идеи, одлуки, постапки и операции се означуваат, анализираат и се доведуваат во врска.
Проект	Учениците прават проект во кој применуваат одредени постапки, принципи, вештини, знаења или ставови. Проектите можат да се презентираат во текот на работилницата или да бидат „домашна задача“.
Квизови/тестови	Можат да се користат на различни начини, пред или по наставата, како средство за евалуација, како метод за проверка на наученото, како игра и слично.
Драматизација	Учениците ја следат „приказната“ што ја играат другите учесници според добиеното сценарио. Потоа, целата група дискутира, анализира и решава одредена ситуација. Малите групи пред сите ја играат добиената улога според различно или според исто сценарио.
Приказна	Учениците раскажуваат конкретни примери кои се во врска со темата што се обработува. Варијација: читање приказна од литература или раскажување „животна приказна“ што е во врска со темата.
Дневник	Учениците водат дневник во кој ги забележуваат сопствените размислувања за одредена тема, проблем или задача, пред да се започне дискусијата. Оваа техника им помага на учениците да добијат увид во сопствениот мисловен процес, така што со поголема доверба во себе можат послободно да преминат во дискусија или во некоја друга форма на учење.
Анализа	Учениците, индивидуално или во групи, анализираат одредени материјали (видеоснимка, текст, приказна), применувајќи нови стратегии, техники или методи.

Спаринг-партнер	Воспоставување менторски однос помеѓу два ученика кои се среќаваат во текот на наставата, за да можат заемно да ги истакнат проблемите, прашањата, да даваат еден на друг сугестии, совети и насоки.
Информирање	Учениците известуваат за активностите во групата или за индивидуалната работа, кои се насочени кон решавање на некои проблеми, задачи и слично.
Прашалник	Учениците пополнуваат прашалници, скали за проценка или тестови со кои добиваат информации за сопственото напредување во контекст на темата што се обработува.
Преглед на материјали	Учениците индивидуално или во група ги читаат добиените материјали за време на наставата или оние што се потребни за наставата.
План за акција	Учениците, индивидуално или во група, прават план за примена на научените идентификувани цели, активности, ресурси и временски ограничувања.
Насочена фантазија	Учениците се повикуваат во опуштена атмосфера да се замислат во некоја ситуација низ која ги води наставникот. Потоа учениците споделуваат што виделе, доживеале или почувствувале.
Асоцијации	Учениците преку зборови, слики, движење или преку некое друго средство ги прикажуваат своите асоцијации на дадена тема, исказ или поим.
Менторство	Ученикот станува пар со друг ученик кој има повеќе искуство, знаење и вештини поврзани со дадениот проблем.

● **Учење со решавање проблеми и со истражување (проблемска настава)**

Овој начин на учење е учење со откривање и истражување. Наставникот им помага на учениците при воочувањето, објаснувањето и решавањето на проблемот, при што е нагласена самостојната активност на ученикот. При решавањето на проблемот, односно проблемската ситуација, наставникот треба да ги упати учениците дека прво треба да се консултираат со своите соученици или да побараат помош од нив, а дури потоа да побараат помош или насоки од наставникот.

При учењето со откривање и со истражување се развива креативното мислење, кооперативноста, љубопитноста кај учениците и сл. Истражувачката задача треба да биде поделена на неколку помали задачи, кои треба да се решаваат во групи по тројца или по четворица ученици.

● **Корелациско-интеграциска или интегрирана настава**

Наставникот настојува да поврзе или да интегрира содржини од повеќе програмски подрачја/наставни теми/наставни целини и, аналогно на нив, да предвиди посебни активности. Идејата за корелација и интеграција може да се оствари и со планирање заеднички проекти кои можат да бидат со времетраење од еден ден до неколку недели.

● **Проектна настава**

Улогата на наставникот во овој вид групна работа е да биде организатор, соработник и поддржувач, а не предавач. Заедничката задача може да се реализира во текот на еден ден, една недела или во подолг временски период (на пример, календар на времето). Во средиштето на проектот е некое прашање, проблем и сл.

Резултатите од заедничката работа најчесто се во форма на практична изработка, училиштен весник, сиден плакат и сл., а завршувањето на задачата треба да резултира со заеднички изработен производ.

Пример за проектна настава е изработка на училиштен весник (договор за заедничката задача-проект, избирање име на училишниот весник, пишување и илустрирање на прилозите, креирање на насловната страница, претприемачки идеи (на пример, каде и како ќе се продава), планирање на начинот на свечената промоција на весникот. Притоа, повозрасните ученици треба да им помагаат на помладите.

● **Игри и симулации**

Методот на игра многу често се користи во работата со учениците од помлада возраст. Наставникот може да организира различни видови игри, како на пример: игри за натпреварување, соработнички игри, комбинација на игри за натпреварување и соработнички игри, симулација на некои ситуации (игри на улоги за конкретни ситуации и сл.), режирање на ситуации итн.

Важно е да се напомене дека пред да се започне работата во помали групи задолжително треба да се утврдат правилата за однесување на учениците (по пат на договарање).

По завршувањето на наставниот час, наставникот треба да побара од учениците да размислат за активностите на часот и да ги вреднуваат со зборови, со техниката „семафор“ или со броеви, со цел кај нив да се развива способноста за критика и самокритика.

5.3. Видови наставни часови во комбинирани паралелки

Во зависност од тоа дали ќе се обработува нова наставна содржина или ќе се систематизираат знаењата на учениците во секое одделение поодделно, наставните часови во комбинирани паралелки можат да се класифицираат во повеќе типови.

● **Работа со комбинирана паралелка составена од две одделенија:**

- наставен час на кој едното одделение усвојува нови знаења, а учениците од другото одделение ги утврдуваат, повторуваат или прошируваат своите знаења;
- наставен час на кој и во двете одделенија учениците усвојуваат нови знаења;
- наставен час на кој учениците од двете одделенија ги утврдуваат, повторуваат или прошируваат своите знаења.

● **Работа со комбинирана паралелка составена од три одделенија:**

- наставен час за усвојување нови знаења во сите три одделенија;
- наставен час во кој учениците од сите три одделенија ги утврдуваат, повторуваат или прошируваат своите знаења;
- наставен час на кој учениците во две одделенија усвојуваат нови знаења, а во третото одделение учениците ги утврдуваат, повторуваат или прошируваат своите знаења;
- наставен час на кој учениците во две одделенија ги утврдуваат, повторуваат или прошируваат своите знаења, а во едно одделение учениците усвојуваат нови знаења.

Во комбинирани паралелки од две одделенија наставата лесно може да се испланира, организира и реализира, но вистински предизвик, па дури и за најискусните наставници, е планирањето, организирањето и реализацијата на наставата во комбинирани паралелки од три или повеќе одделенија.

Специфичностите на работата во комбинираните паралелки со три или четири одделенија ја наложуваат потребата да се планираат и реализираат наставни часови на кои во едно или во две одделенија ќе се усвојуваат нови знаења, додека во другите две одделенија учениците ќе ги утврдуваат, повторуваат или прошируваат своите знаења. Ваквите наставни часови се најрационални и најмалку ги оптоваруваат и наставникот и учениците.

5.4. Организација на часот според распоредот на наставните предмети

Организацијата и реализацијата на часовите во комбинираните паралелки, од аспект на распоредот на наставните часови, е исто така сложена задача за наставникот.

- Наставникот реализира еден наставен час од еден наставен предмет во сите одделенија. На пример, во сите одделенија наставникот може да реализира наставен час по Физичко и здравствено образование, Музичко образование, Ликовно образование, Час на одделенската заедница („Животни вештини“), Математика, а понекогаш и по другите наставни предмети, доколку тоа е возможно од аспект на спиралноста на наставните предмети. На овие часови максимално ќе се применува диференцираниот пристап во работата, во зависност од разликата во развојните карактеристики на учениците кои се вклучени во комбинираната паралелка.
- Наставникот остварува наставни цели и реализира наставни содржини од различни наставни предмети во текот на еден наставен час, еден час во едно одделение, а со другите одделенија, кога не е директно присутен, реализира настава преку организирање самостојна работа. Секоја самостојна работа на учениците наставникот треба да ја провери, односно да ја прокоментира, и врз основа на тоа учениците да ја продолжат работата. Наставникот треба добро да го испланира времето за самостојна работа на учениците, за да се вклопи во времетраењето на еден наставен час. Постојат две варијанти на овој начин на работа:

Првата варијанта се јавува повремено, кога учениците од едно одделение решаваат тест, писмена работа, решаваат задачи, изработуваат наставен лист и сл., а наставникот за тоа време директно работи со друго одделение, и тоа во текот на целиот наставен час;

Втората варијанта е честа и се препорачува, бидејќи наставникот тогаш е присутен во сите одделенија. Нема опасност од сведување на наста-

вата само на програмата на едно или на две одделенија и се осигурува реализација на наставната програма во сите одделенија. Со овој начин на работа тешко можат да се организираат воведниот и завршниот дел од наставните часови. Недостигот на оваа варијанта е во тоа што недоволно ги користи можностите на заедничката работа во одделението.

Напомена: Во наставата во комбинирани паралелки треба да има голема флексибилност во однос на организацијата на времето, со препорака за надминување на одделенско-предметниот систем. Ова прашање треба да се подискутира со советниците и со инспекторите.

Шибли сугерира во комбинирани паралелки да се создадат услови учениците да учат пред наставата, за време на наставата и по наставата⁶. На пример, во комбинирана паралелка со ученици од седмо до деветто одделение, наставникот може да подготви содржина на пониско ниво (на пример, на Power Point слајдови), учениците да ја прочитаат пред да дојдат во училиницата и по доаѓањето на час да пополнат краток прашалник, користејќи ги научените информации од Power Point слајдовите. Процесот „учење пред учење“ овозможува да се добие дополнително време за да можат учениците да се ангажираат во активностите, дискусиите и во групната работа и на тој начин да се достигнат знаења и способности од повисоките нивоа на Блумовата таксономија. Авторите сугерираат по завршувањето на наставата наставниците да им дадат на учениците посложени задачи.

Во повеќекласните комбинации, наставникот треба да посвети особено внимание на правилната организација на времето, на дизајнирањето и пронаоѓањето на потребните ресурси и помагала за учење, со цел да се обезбеди квалитетно усвојување на наставните содржини, добра артикулација на часот и внимателно да се изберат социјалните форми на работа.

⁶ [16] Shibley, Ike. 2009. 10 Ways to Improve Blended Learning Course Design. In Magna Publications Online Seminar, edited by B. Snyder.

5.5. Распоред на наставните часови во комбинираниите паралелки

Една од основните претпоставки за успешно организирање на наставната работа во комбинираниите паралелки претставува изработката на функционален распоред на наставните часови.

Работата во комбинираниите паралелки, исто така, се реализира без отстапувања од наставните планови и програми, во поглед на застапеноста на наставните предмети по одделенија и предвидениот неделен и годишен број наставни часови.

При изработката на распоредот на часови наставникот треба да ги има предвид дидактичките барања, како и специфичностите на работата во комбинираниите паралелки.

Распоредот на наставните часови треба да биде усогласен со следниве барања:

- во комбинираниите паралелки, распоредот на наставните часови треба да биде симетричен во однос на временското распоредување на наставните предмети во текот на работната недела за секое одделение одделно;
- доколку за некои наставни предмети неделно се предвидени повеќе наставни часови отколку работни денови (македонски јазик, албански јазик, турски јазик, српски јазик, босански јазик), во деновите кога треба да се планираат два часа од овие предмети треба да се настојува истите да не бидат еден по друг, односно да не се организираат т.н. блок-часови, бидејќи развојните карактеристики на овие ученици не овозможуваат максимално внимание и концентрација.

Блок-часови би можеле да се планираат само кога за тоа има услови и можности, на пример блок-часови по Ликовно образование, или пак кога наставните часови се предвидени за усно и писмено изразување на учениците во рамките на мајчините јазици. Во други случаи, се препорачува помеѓу два часа од ист наставен предмет, во еден ден, да се планира наставен час од друг наставен предмет. Исто така, не се препорачуваат блок-часови по наставниот предмет Физичко и здравствено образование.

Наставникот треба да има предвид дека кога се помладите ученици имаат час по наставните предмети кои даваат можност за самостојна работа (на пример, Ликовно образование) или во деновите кога помладите ученици имаат помалку наставни часови, тогаш за повозрасните одделенија да се планира наставен час/часови каде што има повеќе директна настава.

Како успешно искуство во изработката на распоредот на часови во комбинираниите паралелки може да се препорача распоред на часови за шестчасовен наставен ден. Со оваа форма на организирање на комбинираната настава, пониските одделенија доаѓаат на првите два часа, кога наставникот со нив ги реализира првите два наставни часа (Мајчин јазик и Математика), повисоките одделенија доаѓаат од третиот час и заедно ги реализираат третиот и четвртиот час. По четвртиот час учениците од пониските одделенија си одат, па петтиот и шестиот час наставникот реализира часови по Мајчин јазик и Математика со учениците од повисоките одделенија. Така, наставните предмети Мајчин јазик и Математиката се реализираат одделно, додека другите предмети се реализираат заедно.

● **Предностите на оваа форма на организација на комбинираната настава се:**

- на учениците им се дава можност да ги следат часовите по Мајчин јазик и математика во малубројна паралелка, односно со помал број ученици, и
- му овозможува на наставникот подобро да го следи процесот на учење.

● **Недостатоци на оваа форма на организација се следниве:**

- создава замор и преоптоварување на наставникот;
- не дозволува учениците да учат заедно и едни од други на сите наставни часови;
- го намалува развојот на социјалните вештини на учениците, и
- не создава многу можности учениците да работат самостојно.

Согласно Законот за основното образование, треба да се организира опфаќање на учениците од прво до трето одделение еден час пред наставата и овој период во текот на денот наставникот може да го искористи за реализација на специфични планирани активности само за одреден број ученици.

Распоредот на часови во комбинираната паралелка треба да биде флексибилен, односно приспособлив. Наставникот треба да ги наведе наставните предмети за секое одделение од комбинираната паралелка за секој ден, но не мора да го наведе и нивниот редослед (наставникот ќе го утврди редоследот за време на подготовката за настава). Самиот редослед, пак, го утврдува во согласност со содржинската поврзаност, можноста за самостојна работа на учениците, како и во зависност од тоа дали се обработува нова наставна содржина или се повторува материјалот и сл.

5.6. Педагошката евиденција и документација во комбинираните паралелки

Педагошката евиденција и документација се води во согласност со Правилникот за формата, содржината и начинот на водење на педагошката документација и евиденција во основното училиште⁷ и е задолжителна за сите основни училишта, а се состои од: главна книга на учениците, дневник на паралелката, евидентен лист за успехот на ученикот/ученичката, ученичка легитимација, свидетелство, додаток на свидетелство...педагошка евиденција за воннаставните активности, педагошка евиденција за дополнителната настава и педагошка евиденција за додатната настава. Овие видови педагошка евиденција и документација се водат и во комбинираните паралелки. Дневникот на паралелката се пополнува согласно Начинот за водење на дневникот на паралелката.

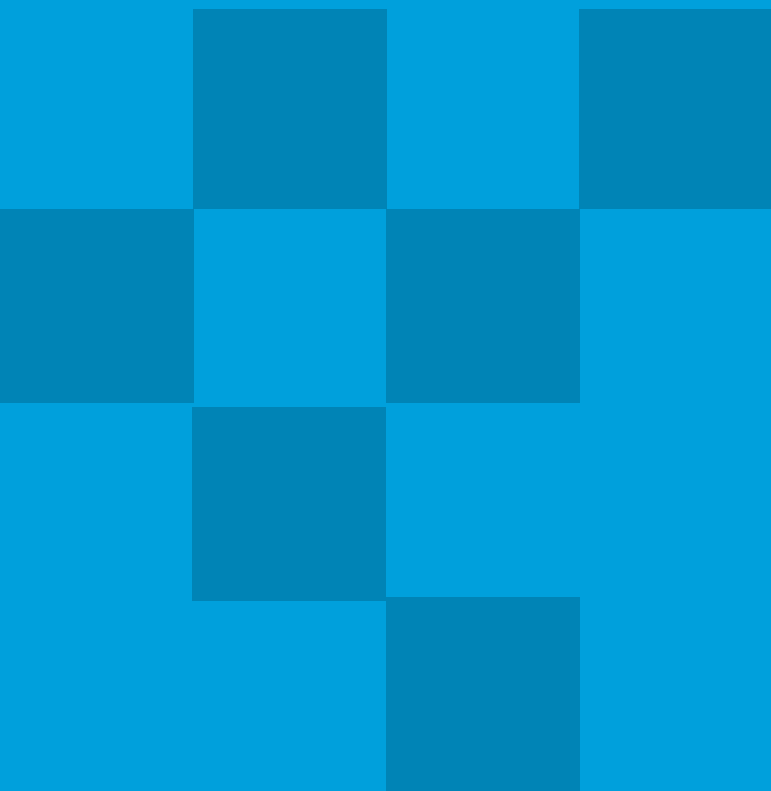
⁷ Правилникот за формата, содржината и за начинот на водење на педагошката документација и евиденција во основното училиште („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр 28 од 7.2.2020 година)

Литература:

1. Burke Walsh, K. (2004). Kurikulum za prvi razred osnovne škole: Stvaranje razreda usmjerenog na dijete. Zagreb: Udruga roditelja Korak po korak.
2. Gardner, H. (2005). Disciplinarni um: Obrazovanje kakvo zaslužuje svako dijete: S one strane činjenica i standardiziranih testova. Zagreb: Educa.
3. Glasser, W. (1994). Kvalitetna škola. Zagreb: Educa.
4. Закон за основното образование („Службен весник на Република Северна Македонија“, бр.161 од 5.8.2019 год.).
5. Jensen, E. (2003). Super-nastava: Nastavne strategije za kvalitetnu školu i uspješno učenje. Zagreb: Educa.
6. Lataille-Démoré, D. (2005). Guide documenté des pratiques réussies. Projet des classes à niveaux multiples. CD-ROM. Ontario Ministry of Education. 21. Veenman, S., Kenter, B. et Post.
7. Lučić, K., Matijević, M. (2004). Nastava u kombiniranim odjelima. Zagreb: Školska knjiga.
8. Matijević, M., Topolovčan, T. (2017). Multimedijaska didaktika. Zagreb: Školska knjiga.
9. Маус, Д., Рејнолдс, Д. (2017). Ефективна настава: истражувања и практика. (Превод: Емилија Вељанова), Скопје: Арс Ламина.
10. Stankovic, M, Gorgevik .D, Organizacija nastave u kombinovanim odeljenjima, Decje novine, Gornji Milanovac, 1981.
11. Томевска-Илиевска, Е. (2017), Интерактивни пристапи во наставата. Скопје: Филозофски факултет.
12. Томевска-Илиевска, Е. (2016), Интерактивни модели за развивање на педагошките компетенции: Учебно помагало. Скопје: Филозофски факултет.
13. https://www.academia.edu/3648689/596960_Rad_u_koimbiniranim_razrednim_odjelima_1
14. Practical tips for teaching multigrade classes, Corporate author: UNESCO Office Bangkok and Regional Bureau for Education in Asia and the Pacific [809], ISBN: 978-92-9223-453-9 (electronic).
15. <https://pdfs.semanticscholar.org/d776/46fc5f444e1c058d79d31890cf795d45fedc.pdf> Effectiveness of Multi-Grade Classes: Cooperative Learning as a Key Element of Success Parvin Kadivar, Shokooh Navabi Nejad, and Zahra Madadi Emamzade.

ПРИЛОЗИ

Прилог бр.1

Вид и број на комбинирани паралелки во одделенска настава во основните училишта во Република Северна Македонија во учебната 2018/2019 година

Видови комбинирани паралелки во одделенска настава	Скопје	Куманово, Липково, Старо Нагоричане, Крива Паланка и Кратово	Велес, Чашка и Градско	Штип, Карбинци, Лозово, Свети Николе, Радовиш, Конче и Пробиштип	Кочани, Зрновци и Винаца	Берово и Пехчево	Делчево и Македонска Каменица	Кавadarци, Росоман, Неготино, Демир Капија, Гевгелија, Богданци и Дојран	Струмица, Ново Село, Василево, Босилово и Валандово	Битола, Могила, Ресени и Демир Хисар	Прилеп, Кривопаштани, Долнени, Крушево и Македонски Брод	Тетово, Боговинце, Брвеница, Јегуновце, Теарце и Желино	Гостивар, Мааврово и Ростуша и Врапчиште	Дебар и Центар Жула	Кичево	Струга и Вевчани	Охрид	Вкупен број п (по вид на комбинација)
1 и 2	7	5		3	1	1	1	3	3	2	6	8	4		2	1	1	48
1 и 3	4	1		4			1	2	5	5	7	1	3	1	2	1	2	39
1 и 4	2		1	1	1			1	3	2	3	1	2			1		18
1 и 5	4	1						1	7	2	2	2	2			2		23
2 и 3	7	8	1	8	6	3	6	2	8	4	2	7	1		1	2	2	68
2 и 4	8	10	1	5	3			5	12	15	5	10	6	1	1	4		86
2 и 5	2	1		1	1			1	5	8	2	1	1		2	1		26
3 и 4	7	1		1	1	1			6	1	1	2	4		2	1	2	31
3 и 5	4	7	3	5	1			5	5	10	6	12				4	2	64
4 и 5	10	12	9	21	7	7	6	7	7	6	17	15	4	2	6	3	10	149
1,2 и 3	4	4	5	9	1	3		5	3	4	9	4	2	3	3		6	65
1,2 и 4	1							2	1	1	1	1	2			1		10
1,2,5				1	1				1				3					6
2,3 и 4	4	1	1	1					2		1	2						12
2,3 и 5								1	1	2	3	1	1			1		10
3,4 и 5	1	3	1							1	1	1	2				1	11
1,2,3 и 4	2	4		2					1	2	1		3	2			1	18
1,2,3 и 5	1	2		1				1		1	4							10
1,2,3,4 и 5	4	4	2	3			1		3	15	11	1	1		1	1	1	48
1,4 и 5	1																	1
1,3 и 5	4	3						3	2	10	3	2	3					30
1,3 и 4	2			1				2		4				1				10
2,3,4 и 5		3	3	1				3		7	2	1			1	1		22
2,4 и 5		1						2		5	1	1				1		11
1,3,4 и 5			1	1					1	1	2		2					8
1,4 и 5				1	1				1	4	1							8
1,2,4 и 5				1	1			1	1	5	2							11
Вкупно	79	71	28	71	25	15	15	48	78	117	93	73	46	10	21	25	28	843

Прилог бр. 2

Вид и број на комбинирани паралелки во предметна настава во основните училишта во Република Северна Македонија во учебната 2018/2019 година

Видови комбинирани паралелки во предметна настава	Скопје	Куманово, Липково, Старо Нагоричане, Крива Паланка и Кратово	Велес, Чашка и Градско	Штип, Карбинци, Лозово, Свети Николе, Радовиш, Конче и Пробиштип	Кочани, Зрновци и Винаца	Берово и Пехчево	Делчево и Македонска Каменица	Кавадарци, Росоман, Неготино, Демир Капија, Гевгелија, Богданци и Дојран	Струмица, Ново Село, Василево, Босилово и Валандово	Битола, Могила, Ресен и Демир Хисар	Прилеп, Кривопащани, Долнени, Крушево и Македонски Брод	Тетово, Боговинье, Брвеница, Јегуновце, Теарце и Желино	Гостивар, Маурово и Ростуше и Врапчиште	Дебар и Центар Жула	Кичево	Струга и Вевчани	Охрид	Вкупен број (по вид на комбинација)
6 и 7	12	3		1	1			1			3	2	2		1			26
6 и 8	2	1											1		1	1		6
6 и 9																		0
7 и 8		1																1
7 и 9	1				1								1		1	1		5
8 и 9	12	3		1	1			1			3	2	1					24
6, 7 и 8	1																	1
6, 7 и 9	1																	1
6, 7, 8 и 9	1	1																2
3, 4 и 6									1									1
Вкупно	30	9	0	2	3	0	0	2	1	0	6	4	5	0	1	2	2	67

Прилог бр. 3

Број на основни училишта, објекти и јазик на кој се реализира наставата во комбинирани паралелки

Во Градот Скопје има 27 основни училишта со 49 објекти во кои наставата се организира во 121 комбинирана паралелка. Во 49 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски јазик, во 63 комбинирани паралелки наставата се реализира на албански јазик, во 7 комбинирани паралелки наставата се реализира на турски јазик и во 2 комбинирани паралелки наставата се реализира на српски јазик. Комбинирана настава се реализира во училишта во следниве општини:

- Карпош - во 1 основно училиште со 1 објект има 1 комбинирана паралелка во која наставата се реализира на албански јазик;
- Сарај - во 5 основни училишта со 6 објекти има вкупно 15 комбинирани паралелки, од кои: во 2 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски јазик, а во 13 комбинирани паралелки наставата се реализира на албански јазик;
- Чучер-Сандево - во 2 основни училишта со 5 објекти има вкупно 16 комбинирани паралелки, од кои: во 3 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски јазик, во 11 комбинирани паралелки наставата се реализира на албански јазик, а во 2 комбинирани паралелки наставата се реализира на српски јазик;
- Гази Баба - во 2 основни училишта со 2 објекта има вкупно 4 комбинирани паралелки во кои наставата се реализира на македонски јазик;
- Арачиново - во 1 основно училиште со 2 објекта има вкупно 3 комбинирани паралелки, од кои: во 1 комбинирана паралелка наставата се реализира на македонски јазик, а во 2 комбинирани паралелки наставата се реализира на албански јазик;
- Бутел - во 1 основно училиште со 1 објект има 1 комбинирана паралелка во која наставата се реализира на македонски јазик;
- Шуто Оризари - во 1 основно училиште со 1 објект има вкупно 2 комбинирани паралелки во кои наставата се реализира на македонски јазик;
- Чаир - во 2 основни училишта со 2 објекта има вкупно 11 комбинирани паралелки, од кои: во 5 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски јазик, а во 6 комбинирани паралелки наставата се реализира на албански јазик;

- Аеродром - во 1 основно училиште со 1 објект има вкупно 2 комбинирани паралелки во кои наставата се реализира на албански јазик;
- Кисела Вода - во 2 основни училишта со 2 објекта има вкупно 13 комбинирани паралелки, од кои: во 11 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски јазик, а во 2 комбинирани паралелки наставата се реализира на албански јазик;
- Сопиште - во 1 основно училиште со 5 објекти има вкупно 13 комбинирани паралелки, од кои: во 6 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски јазик, во 4 комбинирани паралелки наставата се реализира на албански јазик, а во 3 комбинирани паралелки наставата се реализира на турски јазик;
- Студеничани - во 3 основни училишта со вкупно 7 објекти има вкупно 20 комбинирани паралелки, од кои: во 1 комбинирана паралелка наставата се реализира на македонски јазик, во 15 комбинирани паралелки наставата се реализира на албански јазик, а во 4 комбинирани паралелки наставата се реализира на турски јазик;
- Зелениково - во 1 основно училиште со 4 објекти има вкупно 7 комбинирани паралелки во кои наставата се реализира на албански јазик;
- Илинден - во 2 основни училишта со 4 објекти има вкупно 5 комбинирани паралелки во кои наставата се реализира на македонски јазик;
- Петровец - во 2 основни училишта со 6 објекти има вкупно 8 комбинирани паралелки во кои наставата се реализира на македонски јазик.

Во следниве региони има вкупно 173 основни училишта со 521 објект во кои има 838 комбинирани паралелки. Во 636 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски јазик, во 141 комбинирана паралелка наставата се реализира на албански јазик, во 55 комбинирани паралелки наставата се реализира на турски јазик и во 6 комбинирани паралелки наставата се реализира на српски јазик.

- Во регионот Куманово, Липково, Старо Нагоричане, Крива Паланка и Кратово во 16 основни училишта со 53 објекти има вкупно 81 комбинирана паралелка. Во 60 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски јазик, во 15 комбинирани паралелки наставата се реализира на албански јазик и во 6 комбинирани паралелки наставата се реализира на српски јазик.

- Во регионот Велес, Чашка и Градско во 8 основни училишта со 20 објекти има вкупно 28 комбинирани паралелки. Во 23 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски јазик, а во 5 комбинирани паралелки наставата се реализира на албански јазик.
- Во регионот Штип, Карбинци, Лозово, Свети Николе, Радовиш, Конче и Пробиштип во 14 основни училишта со 46 објекти има вкупно 81 комбинирана паралелка. Во 62 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски јазик, а во 19 комбинирани паралелки наставата се реализира на турски јазик.
- Во регионот Кочани, Зрновци и Веница во 10 основни училишта со 20 објекти има вкупно 31 комбинирана паралелка, а наставата се реализира на македонски јазик.
- Во регионот Берово и Пехчево во 2 основни училишта со 9 објекти има вкупно 15 комбинирани паралелки, во кои наставата се реализира на македонски јазик.
- Во регионот Делчево и Македонска Каменица во 3 основни училишта со 10 објекти има вкупно 15 комбинирани паралелки, во кои наставата се реализира на македонски јазик.
- Во регионот Кавадарци, Росоман, Неготино, Демир Капија, Гевгелија, Богданци и Дојран во 13 основни училишта со 33 објекти има вкупно 56 комбинирани паралелки. Во 52 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски јазик, а во 4 комбинирани паралелки наставата се реализира на турски јазик.
- Во регионот Струмица, Ново Село, Василево, Босилово и Валандово во 15 основни училишта со 48 објекти има вкупно 81 комбинирана паралелка. Во 69 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски јазик, а во 12 комбинирани паралелки наставата се реализира на турски јазик.
- Во регионот Битола, Могила, Ресен и Демир Хисар во 19 основни училишта со 82 објекти има вкупно 117 комбинирани паралелки. Во 96 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски јазик, во 17 комбинирани паралелки наставата се реализира на албански јазик, а во 4 комбинирани паралелки наставата се реализира на турски јазик.

- Во регионот Прилеп, Кривогаштани, Долнени, Крушево и Македонски Брод во 18 основни училишта со 61 објект има вкупно 100 комбинирани паралелки. Во 82 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски јазик, а во 18 комбинирани паралелки наставата се реализира на албански јазик.
- Во регионот Тетово, Боговиње, Брвеница, Јегуновце, Теарце и Желино во 20 основни училишта со 41 објект има вкупно 83 комбинирани паралелки. Во 55 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски јазик, во 24 комбинирани паралелки наставата се реализира на албански јазик и во 4 комбинирани паралелки наставата се реализира на турски јазик.
- Во регионот Гостивар, Маврово и Ростуше и Врапчиште во 13 основни училишта со 36 објекти има вкупно 54 комбинирани паралелки. Во 24 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски јазик, а во 30 комбинирани паралелки наставата се реализира на албански јазик.
- Во регионот Дебар и Центар Жупа во 2 основни училишта со 7 објекти има вкупно 10 комбинирани паралелки. Во 2 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски јазик, во 2 комбинирани паралелки наставата се реализира на албански јазик, а во 6 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски и на албански јазик.
- Во регионот Кичево во 8 основни училишта со 17 објекти има вкупно 23 комбинирани паралелки. Во 6 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски јазик, во 15 комбинирани паралелки наставата се реализира на албански јазик, а во 2 комбинирани паралелки наставата се реализира на турски јазик.
- Во регионот Струга и Вевчани во 8 основни училишта со 19 објекти има вкупно 30 комбинирани паралелки. Во 12 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски јазик, во 14 комбинирани паралелки наставата се реализира на албански јазик, а во 4 комбинирани паралелки наставата се реализира на турски јазик.
- Во регион Охрид во 4 основни училишта со 19 објекти има вкупно 33 комбинирани паралелки. Во 32 комбинирани паралелки наставата се реализира на македонски јазик, а во 1 комбинирана паралелка наставата се реализира на албански јазик.

Прилог бр. 4

Пример 1 : Распоред на часови – прво и второ одделение (комбинирана паралелка)

Часови	Понеделник	Вторник	Среда	Четврток	Петок
1	I одд. Англиски јазик II одд. Англиски јазик	Мајчин јазик Мајчин јазик	Математика Математика	Мајчин јазик Мајчин јазик	Мајчин јазик Мајчин јазик
2	I одд. Мајчин јазик II одд. Мајчин јазик	Математика Математика	Мајчин јазик Мајчин јазик	Математика Математика	Математика Математика
3	I одд. Математика II одд. Математика	Општество Ликовно образование	Ликовно образование Природни науки	Мајчин јазик Мајчин јазик	ФЗО ФЗО
4	I одд. Природни науки II одд. Час на одделенска заедница		Природни науки Ликовно образование	Ликовно образование Општество	Музичко образование Музичко образование
5	I одд. Музичко образование II одд. Музичко образование	II одд. Дополнителна настава	ФЗО ФЗО	Англиски јазик Англиски јазик	Природни науки
6	II одд. Додатна настава				

Пример 2: Распоред на часови - IV и V одделение (комбинирана настава)

Часови	Понеделник	Вторник	Среда	Четврток	Петок
1	IV одд. Час на одделенска заедница V одд. Техничко образование	Природни науки Математика	Природни науки Математика	Мајчин јазик Математика	Математика Природни науки
2	IV одд. Математика V одд. Техничко образование	Мајчин јазик Мајчин јазик	Мајчин јазик Општество	Математика Работа со компјутер и основи на програмирање	Ликовно образование Математика
3	IV одд. Македонски јазик V одд. Математика	Математика Општество	Математика Мајчин јазик	Англиски јазик Англиски јазик	Мајчин јазик Мајчин јазик
4	IV одд. Општество V одд. Македонски јазик	Општество Ликовно образование	Музичко образование Музичко образование	Англиски јазик Англиски јазик	Музичко образование Музичко образование
5	IV одд. ФЗО V одд. ФЗО	ФЗО ФЗО	Работа со компјутер и основи на програмирање Ликовно образование	ФЗО ФЗО	Техничко образование Природни науки
6	IV одд. Англиски јазик V одд. Англиски јазик	Дополнителна или додатна настава Дополнителна или додатна настава	Ликовно образование . Работа со компјутер и основи на програмирање	Работа со компјутер и основи на програмирање Мајчин јазик	Дополнителна или додатна настава Дополнителна или. додатна настава
7				Час на одделенска заедница	

Пример 3: Распоред на часови - I, II, III, IV и V одделение (комбинирана паралелка)

Часови	Понеделник	Вторник	Среда	Четврток	Петок
1	I одд. Мајчин јазик II одд. Час на одделенска заедница III одд. Час на одделенска заедница IV одд. Час на одделенска заедница V одд. Техничко образование	Мајчин јазик Математика Мајчин јазик Природни науки Математика	Мајчин јазик Математика Математика Природни науки Математика	Математика Мајчин јазик Мајчин јазик Мајчин јазик Математика	Математика Мајчин јазик Ликовно образование Математика Природни науки
2	I одд. Математика II одд. Мајчин јазик III одд. Мајчин јазик IV одд. Математика V одд. Техничко образование	Математика Мајчин јазик Математика Мајчин јазик Мајчин јазик	Математика Мајчин јазик Мајчин јазик Мајчин јазик Општество	Мајчин јазик Математика Математика Математика Работа со компјутер	Ликовно образование Математика Математика Ликовно образование Математика
3	I одд. Природни науки II одд. Природни науки III одд. Природни науки IV одд. Мајчин јазик V одд. Математика	Мајчин јазик Ликовно образование Мајчин јазик Математика Општество	Природни науки Природни науки Природни науки Математика Мајчин јазик	Англиски јазик Англиски јазик Англиски јазик Англиски јазик Англиски јазик	Мајчин јазик Општество Мајчин јазик Мајчин јазик Мајчин јазик

4	I одд. Општество II одд. Математика III одд. Математика IV одд. Општество V одд. Мајчин јазик	Ликовно образование Мајчин јазик Ликовно образование Општество Ликовно образование	Музичко образование Музичко образование Музичко образование Музичко образование Музичко образование Музичко образование	Англиски јазик Англиски јазик Англиски јазик Англиски јазик	Музичко образование Музичко образование. Музичко образование. Музичко образование Музичко образование
5	I одд. ФЗО II одд. ФЗО III одд. ФЗО IV одд. ФЗО V одд. ФЗО	ФЗО ФЗО ФЗО ФЗО ФЗО	Ликовно образование Работа со компјутер и основи на програмирање Работа со компјутер и основи на програмирање Ликовно образование	ФЗО ФЗО ФЗО ФЗО ФЗО	Дополнителна или додатна настава Општество Техничко образование Природни науки
6	III одд. Англиски јаз. IV одд. Англиски јаз. V одд. Англиски јаз.	Дополнителна или додатна настава Дополнителна или додатна настава Дополнителна или додатна настава Дополнителна или додатна настава	Ликовно образование Работа со компјутер и основи на програмирање	Работа со компјутер и основи на програмирање Работа со компјутер Работа со компјутер и основи на програмирање Мајчин јазик	Дополнителна или додатна настава Дополнителна или додатна настава Дополнителна или додатна настава
7				V одд. Час на одделенска заедница	

Пример 4: Распоред на часови – прво, второ и трето одделение (комбинирана паралелка)

Часови	Понеделник	Вторник	Среда	Четврток	Петок
1	I одд. Мајчин јазик II одд. Мајчин јазик III одд. Мајчин јазик	Мајчин јазик Мајчин јазик Мајчин јазик	Мајчин јазик Мајчин јазик Мајчин јазик	Мајчин јазик Мајчин јазик Мајчин јазик	Мајчин јазик Мајчин јазик Мајчин јазик
2	I одд. Математика II одд. Математика III одд. Математика	Математика Математика Математика	Математика Математика Математика	Математика Математика Математика	Математика Математика Математика
3	I одд. Ликовно образование II одд. Општество Ликовно образование III одд. Работа со компјутер и основи на програмирање	Природни науки Природни науки	Мајчин јазик Мајчин јазик Мајчин јазик	Природни науки Природни науки Ликовно образование	Општество Општество Општество
4	I одд. Музичко образование II одд. Музичко образование III одд. Музичко образование	ФЗО ФЗО ФЗО	Музичко образование Музичко образование Музичко образование	Ликовно образование Ликовно образование Ликовно образование	ФЗО ФЗО ФЗО
5	I одд. Англиски јазик II одд. Англиски јазик III одд. Англиски јазик	Дополнителна или додатна настава Природни науки	Англиски јазик Англиски јазик Англиски јазик	ФЗО ФЗО ФЗО	III одд. Дополнителна или додатна настава
6	I одд. Час на одделенска заедница		III одд. Англиски јазик	III одд. Природни науки	II одд. Час на одделенска заедница III одд. Час на одделенска заедница

Прилог бр. 5

Пример 1: Планирање на наставен час

Наставен предмет Македонски јазик	Одделение: I и II
Тема/Програмско подрачје Литература	Наставна единица „Црешата на Стефан“
Резултати од учењето I одделение – Ученикот/ученичката е способен/а за откривање на елементите од литературните творби (простор, време, настани и ликови). II одделение – Ученикот/ученичката е способен/а да препознае наслов на текст, може да разликува текст, илустрација и автор.	Клучни поими I одделение – Простор на случување, тек и редослед на настаните. лик II одделение – Наслов, илустрација, автор
Наставни средства /извори Компјутер, ЛЦД-проектор, дигитална сликовница „Црешата на Стефан“, печатени сликовници „Црешата на Стефан“, комплет слики на кои е прикажана содржината на сликовницата, наставен лист.	Поврзаност со други теми или со други предмети Природни науки, Ликовно образование
Артикулација на часот Воведен дел: Учениците се потсетуваат на претходно набљудуваните расцутени црешови дрвја. Наставникот ги запознава учениците со целите на часот и ја прикажува дигиталната сликовница „Црешата на Стефан“. Главен дел: I одделение – По краткиот разговор за содржината на сликовницата, учениците добиваат задача (на ниво на група) да поразговараат за тоа каде се случувале настаните, кој е главниот лик, а комплетот слики на кои е прикажана содржината на сликовницата да го наместат според редоследот на случувањата. Наставникот ќе ја следи работата на учениците во групата и ќе ја пополнува чек-листата. II одделение – Секој ученик/ученичка ја разгледува печатената сликовница „Црешата на Стефан“, а потоа секој добива наставен лист на кој треба индивидуално да го напише насловот на текстот, колку илустрации има во сликовницата и името и презимето на авторот. Секој од нив добива задача да размисли која илустрација најмногу му се допаѓа. Завршен дел: На крајот на часот, еден од учениците од I одделение ќе одговори каде се случувале настаните во проследениот текст, друг ученик кој е главниот лик во приказната, а потоа секој ученик во групата од I одделение ќе излезе со по една слика на која е прикажан дел содржината на сликовницата и ќе го залепи на соодветното место на таблата, според редоследот на случувањата. Учениците од II одделение поединечно читаат што напишале во својот наставен лист, а потоа секој од нив ја опишува илустрацијата што најмногу му се допаѓа. Другите ученици треба да подат за која илустрација станува збор. По завршувањето на часот наставникот бара од учениците да размислат за активностите на часот и да ги вреднуваат со техниката „семафор“.	
Диференцијација	
Оценување I одделение – Подготвена е чек-листа со впишани елементи (простор на случување, тек и редослед на настаните, лик), имиња на секој ученик/ученичка со простор за бележење. II одделение – Оценување на наставните ливчиња на секој ученик/ученичка.	
Домашни задачи Сите ученици треба да нацртаат што најмногу им се допаднало во текстот што е обработуван.	

Пример 2: Планирање на наставен час

Наставен предмет Општество	Одделение: I и II
Тема/Програмско подрачје I одделение - Моето училиште II одделение - Јас со другите	Наставна единица Правила на однесување
Резултати од учењето Ученикот/ученичката учествува во донесување и применување на правилата во училишната и во училиштето	Клучни поими I одделение - Правила, одговорност II одделение - Правила во одделението
Наставни средства /извори Хартија, дрвени боици, средства за пишување	Поврзаност со други теми или со други предмети Ликовно образование
Артикулација на часот	
Воведен дел: Наставникот разговара со учениците за игрите што им се омилен и кои се правилата на тие игри. Ги поттикнува учениците да размислат за тоа какви правила на однесување во училишната треба да донесат.	
Главен дел: Наставникот ги дели учениците во две групи, при што во секоја група треба да има ученици од прво и од второ одделение. Учениците разговараат во своите групи и потоа ученик од секоја група предлага правило на однесување и објаснува зошто го предлага. Учениците од втората група се договараат и еден ученик кажува дали им се допаѓа предлогот или не (доколку не го прифаќаат предлогот, објаснуваат зошто). Потоа ученик од втората група предлага правило на однесување и објаснува зошто го предлага, а учениците од првата група се изјаснуваат дали предлогот е или не е прифатлив. По донесување на правилата, учениците се договараат која група ќе ги нацрта донесените правила. Правилата ги цртаат учениците од прво одделение, а учениците од второ одделение ги запишуваат. Наставникот ќе ја следи работата на учениците во групите и ја бележи активноста на учениците при предлагањето на правилата.	
Завршен дел: Цртежите со илустрираните правила на однесување учениците ги закачуваат на видно место. Уште еднаш се потсетуваат на правилата на однесување и што може да се случи доколку правилата не се почитуваат. На крајот на часот заклучуваат дека сите се одговорни за почитувањето на овие правила. Се договараат меѓусебно да се потсетуваат ако некој ученик заборави да почитува некое од правилата. По завршување на часот, наставникот бара од учениците да размислат за активностите на часот и да ги вреднуваат со техниката „семафор“.	
Оценување Следење на активноста на учениците, вреднување на аргументите за прифаќање или неприфаќање на предложените правила (кај учениците од второ одделение).	
Диференцијација	
Домашни задачи I одделение - Учениците да нацртаат правило на однесување во нивниот дом. II одделение - Учениците да напишат неколку правила на однесување во училиштето.	

